

Crvene linije - odbraniti dostignuti nivo prava javnosti da zna

Naš Zakon o slobodnom pristupu informacijama od javnog značaja drugi je najbolji zakon u svetu. Ipak u praksi se pokazalo da ga je neophodno unaprediti kako bi pravo javnosti da zna moglo u potpunosti da bude ispunjeno.

Posle višegodišnjeg čekanja, izmene ovog zakona došle su na red. Umesto da predloženim izmenama ovaj Zakon bude unapređen, Nacrt zakona koji je izradilo Ministarstvo državne uprave i lokalne samouprave (MDULS) sadrži niz rešenja koja prete da ugroze dostignuti nivo prava javnosti da zna.

Usvajanje i primena ovog Zakona od 2004. godine pa do danas građanima, istraživačima, novinarima, uzbunjivačima, organizacijama civilnog društva, sindikatima, predstavnicima političkih subjekata pa i samim državnim organima i javnosti omogućilo je ostvarivanje prava javnosti da zna.

Izmene važećeg Zakona o slobodnom pristupu informacijama od javnog značaja treba da uvažavaju značaj dostignuća trenutnog zakonskog rešenja sa stanovišta razvoja vladavine prava i ljudskih prava u Republici Srbiji i unaprede a ne da ga unazađuju.

Pravo javnosti da zna je od izuzetnog značaja za pravo građana da budu objektivno informisani kao i zbog uživanja medijskih sloboda, unapređenja borbe protiv korupcije i omogućavanja veće transparentnosti i odgovornosti organa javne vlasti.

Dostignuća Zakona o slobodnom pristupu informacijama od javnog značaja

Mogućnost da se na jednostavan i efikasan način građani informišu o radu organa vlasti

Zahvaljujući Zakonu, građanima je omogućeno da ostvare uvid u poslovanje organa vlasti. Uspostavljanje obaveza organima vlasti da objave informacije o svojim ovlašćenjima, strukturi, budžetu, uslugama koje pružaju, te odgovore na zahteve za pristup informacijama o njihovom radu, omogućeno je svim akterima u društvu da budu informisani o načinu na koji se upravlja zajedničkim resursima, da zagovaraju promenu poslovanja, ali i da otkriju neadekvatno postupanje.

Građani svoje pravo na slobodan pristup informacijama koriste svake godine u sve većem broju. Prve godine primene Zakona 2 hiljade građana je poslalo svoj zahtev državnim organima. Već 2009. godine građani su iskoristili svoje pravo da se informišu o radu državnih organa u preko 50 hiljada slučajeva. Na kraju danas, prema godišnjem izveštaju Poverenika, ovaj institut je korišćen u preko 31 hiljade slučajeva. Međutim, ovaj podatak nije potpun jer obuhvata samo četvrtinu državnih organa¹.

¹ Podatak iz Godišnjeg izveštaja Poverenika za 2017. godinu, strana 7., dostupno na:

<https://www.poverenik.rs/images/stories/dokumentacija-nova/izvestajiPoverenika/2017/2017CirGodisnjiIzvestaj.pdf>

Uspostavljen je standard pretpostavljenog interesa javnosti da ima uvid u informacije u posedu javnih vlasti

Zakonom je uspostavljen standard pretpostavljenog interesa javnosti da ima uvid u informacije u posedu javnih vlasti. To znači da ni jedan pojedinac, organizacija, medij, ili drugi tražilac informacije ne treba da dokazuje svoj interes, tj. da obrazlaže iz kog razloga želi da dobije neku informaciju. Razlozi za uskraćivanje informacija propisani su Zakonom, i organ javne vlasti ih mora jasno obrazložiti. U slučajevima kada su informacije uskraćivane od strane organa javne vlasti bez adekvatnog osnova, kontrola ovih odluka može se vršiti u postupku pred Poverenikom i Upravnim sudom.

Omogućena je efikasnija kontrola građana nad radom organa, ispitivanje integriteta i odgovornosti nosilaca javnih funkcija

Zahvaljujući korišćenju mehanizama predviđenih Zakonom, nastao je veliki broj istraživačkih priča o zloupotrebama u organima vlasti, i pojačan pritisak na organe vlasti da transparentnije posluju.

Zbog toga posebno ukazujemo na štetne odredbe Nacrta zakona, kojim se društva kapitala izuzimaju iz domašaja Zakona. Ukoliko se usvoje rešenja iz Nacrta zakona, društva kapitala koja je osnovala država i koja posluju zahvaljujući, pre svega, javnim sredstvima, ostaće neopravdano nedostupna uvidu javnosti u njihovo poslovanje. Čak i da ne postoje znanja o aferama koje su dovođene u vezu sa pojedinim društvima kapitala, zar ne bi bilo u interesu svih da se poslovanje Koridora Srbije, Telekoma, Železnica Srbije i drugih sa duge liste sličnih društava kapitala može kontrolisati zahtevima građana za pristup informacijama od javnog značaja? Ovakvim Nacrtom i zatvaranjem prostora za pristup informacijama, predlagač ograničava kontrolnu ulogu javnosti i preventivne antikoruptivne mehanizme, jačajući mogućnost političkog uticaja u ovim subjektima.

Uspostavljena je funkcionalna i nezavisna institucija Poverenika za informacije od javnog značaja i zaštitu podataka o ličnosti

Zakonom je ustanovljena nezavisna institucija Poverenika za informacije od javnog značaja. Uprkos dugogodišnjim problemima neadekvatnog finansiranja, nedovoljnog broja zaposlenih i neodgovarajućih resursa za rad, služba Poverenika razvila je bogatu praksu i nametnula se kao centralna institucija i svojevrsna brana prava javnosti da zna. Samostalnost ove institucije bila je presudna u situacijama kada je interes javnosti da zna bio suprotstavljen interesima nosilaca političke moći, odnosno kada je nezavisnost institucije omogućila objektivno i nepristrasno sprovođenje Zakona.

Zbog toga posebno ističemo da proces izbora novog poverenika, koji treba okončati do decembra 2018. godine, treba da bude izuzet od političkih pritisaka, otvoren za učešće i kontrolu javnosti, te da rezultira izborom najboljeg mogućeg kandidata. Ovakav proces treba da omogući uspešan nastavak rada institucije Poverenika.

I pored niza nedostataka u izvršenju rešenja Poverenika, višegodišnja praksa ukazuje da građani imaju poverenja u ovu instituciju i da ona u najvećem broju slučajeva uspeva da zaštiti pravo građana na pristup informacijama od javnog značaja. Zahvaljujući Zakonu koji je ustanovio jednostavan postupak zaštite

prava, Poverenik godišnje postupi po 3 do 4 hiljade žalbi građana², donoseći rešenje koje je konačno, obavezujuće i izvršno.

Zbog toga smatramo neprihvatljivim rešenje iz Nacrta zakona, da prvostepeni organi vlasti mogu pokretati upravni spor protiv odluke Poverenika kao drugostepenog organa, koji je njegov neposredni kontrolor. Smatramo da bi usvajanje predloženog rešenja značajno usporilo ostvarivanje prava, te da ovakvo rešenje posebno ugrožava rad udruženja, novinara i medija kojima je značajno da informaciju od značaja za javnost pravovremeno pribave.

Crvene linije ili šta ne sme da se nađe u izmenama zakona

Grupa organizacija civilnog društva³ smatra da se izmenama i dopunama Zakona ni na koji način ne sme narušiti dostignuti nivo garancija prava, kao i da budućim izmenama i dopunama ne smeju biti predviđeni:

- apsolutni izuzeci od prava na slobodan pristup informacijama;
- ograničenja u pogledu korišćenja informacija koje su dobijene na osnovu zahteva niti obaveza tražilaca da dokazuju interes za pristup informacijama;
- sužavanje kruga organa vlasti koji su obveznici zakona i koji su dužni da postupaju po zahtevima i da objavljuju informacije proaktivno;
- slučajevi u kojima je omogućeno da prvostepeni organi javne vlasti mogu pokrenuti upravni spor protiv odluke Poverenika;
- sužavanje kruga organa protiv čijih se odluka može uložiti žalba, niti krug razloga zbog kojih se može uložiti žalba;
- sužavanje ovlašćenja inctitucije Poverenika kao i njene nezavisnosti.

Sa druge strane grupa organizacija civilnog društva smatra da svake buduće izmene i dopune Zakona moraju unaprediti ostvarivanje prava javnosti da zna u skladu sa najboljom međunarodnom praksom i pravnom tekovinom Evropske Unije iz predmetne oblasti. Na ovaj način izmene i dopune Zakona će unaprediti i ukloniti nedostatke koji su zabeleženi u praksi prilikom primene Zakona tako što će:

- poboljšati i unaprediti nadzor nad primenom Zakona;

² Podatak iz Godišnjeg izveštaja Poverenika za 2017. godinu, strana 7., dostupno na:

<https://www.poverenik.rs/sr/%D0%B3%D0%BE%D0%B4%D0%B8%D1%88%D1%9A%D0%B8-%D0%B8%D0%B7%D0%B2%D0%B5%D1%88%D1%82%D0%B0%D1%98%D0%B82.html>

³ Grupu organizacija čine- Beogradski centar za bezbednosnu politiku, CRTA, Pravni skener, Građanske inicijative, Slavko Ćuruvija Fondacija, Transparentnost Srbija, BIRN, Partneri Srbija i Fondacija za otvoreno društvo Srbija.

- ustanoviti efikasan mehanizam izvršavanja rešenja Poverenika u skladu sa već predviđenim odredbama iz Zakona o opštem upravnom postupku;
- pospešiti deo Zakona koji se odnosi na zloupotrebu prava javnosti da zna.